

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

หากจะตั้งคำถามว่าการทำความเข้าใจเกี่ยวกับคนกลุ่มต่างๆ มีความสำคัญอย่างไร การให้ความสนใจกับคนยากจน ชาวเขาเผ่าต่างๆ กลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ คนพิการ คนชรา วัยรุ่น กลุ่มรักร่วมเพศ ผู้หญิงผู้ขายบริการ สัมผัสชาคนจน แรงงานต่างชาติ ฯลฯ มีความจำเป็นอย่างไรต่อความเข้าใจสังคมเราเอง เราจะเข้าใจสังคมการเมืองไทยโดยไม่ต้องสนใจคนพวกนี้เลยได้หรือไม่ คำถามเหล่านี้ย่อมสะท้อนให้เห็นภาวะที่ซับซ้อนของสภาพการณ์สังคมไทยในปัจจุบัน ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ก็คือ คำถามเหล่านี้บ่งบอกถึงความยุ่งยากที่สังคมจะจัดวาง “ตำแหน่ง” ผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, น. 1)

ภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองและอำนาจทางการเมืองตลาดในปัจจุบัน สถาบันการเมืองและการสื่อสารมวลชนมักจะมีบทบาทในการจัดวางปัญหาเหล่านี้ให้ดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กๆ ของคนส่วนน้อยในสังคม หรือไม่ก็อาจผลักดันคนกลุ่มนั้นให้อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางออกไป หรืออาจจะทำให้คนส่วนใหญ่รู้สึกวุ่นวาย คนกลุ่มต่างๆ เหล่านั้นเป็นคนที่มิชอบยกเว้นซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากความไม่ดีตามธรรมชาติที่ติดตัวมา การจัดวางปัญหาที่เกิดขึ้นในลักษณะที่กล่าวมานี้ทำให้เกิดภาวะการกลายเป็นคนอื่น สังคมส่วนใหญ่จึงเพิกเฉย ไม่รับรู้ และไม่มีโอกาสในการทำความเข้าใจกับปัญหาหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับคนเหล่านั้น เพราะเห็นว่าไม่มีความสำคัญและไม่เกี่ยวข้องกับตน ด้วยเหตุนี้ เราจึงเห็นได้ว่า โครงสร้างหรือกระบวนการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการกลายเป็นอื่นหรือการกลายเป็นคนชายขอบยังมีอยู่น้อยมาก ทำให้คนชายขอบตกเป็นฝ่ายถูกกระทำและมักถูกมองในแง่ลบอยู่เสมอ “สภาพการณ์เช่นนี้เป็นการสร้างเงื่อนไขแก่ความรุนแรงต่อกลุ่มสังคมซึ่งได้ชื่อว่าเป็น คนชายขอบ อย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก” (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, น. 2)

นักสังคมศาสตร์ในยุคหลังสมัยใหม่ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มคนที่เรียกรวมๆ กัน ว่าเป็นคนด้อยโอกาส (Subaltern Group) ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์กลุ่มน้อย ผู้หญิง คนพิการ พวกรักร่วมเพศ และแม้แต่ชาวนาไร่ที่ในสังคมไทยอาจกล่าวได้ว่าเป็นมวลชนชายขอบของสังคม (The Marginal Mass) ทั้งนี้เพื่อให้เสียงเรียกร้องของคนเหล่านี้ได้รับการรับฟังจากสังคมใหญ่ คนเหล่านี้มักจะถูกกีดกันหรือเบียดขับออกจากสังคม (The excluded or marginalized) ไม่ว่าจะเป็นในบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และ

สิ่งแวดล้อม (ชูศักดิ์ วิทยากัด, 2541, น. 18) ดังนั้น ในการพิจารณาเรื่องของคนชายขอบจึงไม่อาจจำกัดเฉพาะเพียงกลุ่มที่อาศัยหรือตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงชายแดนทางภูมิศาสตร์เท่านั้น หากต้องหมายรวมไปถึงกลุ่มคนที่ถูกทำให้อยู่นอกเขตการรับรู้ของสังคมด้วย

การกลายเป็นคนชายขอบมีมิติที่ซับซ้อนหลายประการ จึงควรพิจารณาควบคู่ไปกับบริบทที่ได้กล่าวมาแล้วด้วย เพราะจะทำให้เราเข้าใจในวิถีชีวิตและการต่อสู้ของคนชายขอบมากยิ่งขึ้น นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความสนใจในประเด็นนี้ โดยเห็นว่าในอดีตที่ผ่านมายังมีน้อยมีการศึกษาการต่อสู้ของคนชายขอบอย่างเชื่อมโยงกับบริบทนัก ทั้งที่เป็นเรื่องที่สำคัญอยู่มาก

สุริชัย หวันแก้ว ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการศึกษากระบวนการทำให้เป็นคนชายขอบในบริบทต่างๆ ไว้ดังนี้

แม้ว่าการศึกษาเกี่ยวกับคนชายขอบจะมีใช้เรื่องใหม่ เพราะที่ผ่านมาก็มีการศึกษาเรื่องราวของคนกลุ่มที่ได้ชื่อว่าเป็นคนชายขอบไว้เป็นจำนวนมากดังที่ได้กล่าวแล้ว แต่ประเด็นสำคัญก็คือ *ยังไม่ได้มี* ความสนใจในกระบวนการที่ทำให้พวกเขาตกอยู่ในสภาวะดังกล่าวนั้น ในเมื่อมิได้สนใจประเด็นนี้เลย คำถามที่ถามก็มักจะมิได้เชื่อมโยงไปถึงบริบทและโครงสร้างของการกลายเป็นคนชายขอบ (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, น. 39)

เช่นเดียวกัน อานันท์ กาญจนพันธุ์ ก็ตั้งข้อสังเกตถึงกระบวนการทำให้เป็นคนชายขอบว่า

การที่เรามองคนอื่น ว่าเป็น "คนอื่น" (them) ไม่ใช่ "พวกเรา" (us) เรื่องนี้ถือว่าสำคัญมากเพราะมันจะก่อให้เกิดภาวะของการเป็นคนชายขอบขึ้นมาได้ แม้แต่คนที่อยู่ศูนย์กลาง หรือคนที่อยู่ใกล้ๆ กับเรา ถ้าเราเห็นว่าเขาเป็นคนอื่นไปแล้ว เขาก็จะกลายเป็นคนชายขอบ ทำให้เราไม่สนใจพวกเขา ไม่รู้สึกอะไรที่คนเหล่านี้ได้ถูกกระทำอย่างต่างๆ หรือถูกขูดรีดเอาผลประโยชน์ไปอย่างไม่เป็นธรรม (กระบวนการทำให้เป็นคนชายขอบ, ออนไลน์, 2545)

บุคคลใกล้ตัวกลุ่มหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าสนใจศึกษาในฐานะที่เป็นกลุ่มคนปกติที่อยู่ในสังคม แต่อาจถูกคนกลุ่มอื่นละเลยหรือมองข้ามความสำคัญจนอาจทำให้เกิดภาวะความเป็นชายขอบ (Marginality) หรือภาวะความเป็นอื่น (Otherness) โดยที่บุคคลกลุ่มนั้นหรือคนกลุ่มอื่นในสังคมไม่รู้ตัวเลยก็ได้ บุคคลกลุ่มนั้นก็คือ คนชรา หรือผู้สูงอายุ นั่นเอง

ในอดีตนั้นคนชราหรือผู้สูงอายุนั้นเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากลูกหลานในฐานะเป็นผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์ ความรู้ และเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้แก่คนรุ่นหลัง จากการประชุมสมัชชาโลกเกี่ยวกับเรื่องผู้สูงอายุ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2525 ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ได้มีมติว่าผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นประชากรที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของชาติ เหมาะจะเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ลูกหลานและเยาวชนรุ่นหลัง อีกทั้งยังเป็นผู้แนะนำและเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่สังคม หากผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงและสุขภาพจิตที่ดีจะเป็นมิ่งขวัญของครอบครัว และเป็นผู้ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี (จินตนา สงค์ประเสริฐ, 2538, น. 1 อ้างถึงใน มัลลิกา มติโก และคณะ, 2542, น. 15)

การให้ความหมายดังกล่าวเป็นการให้ความหมายในเชิงยกย่องเชิดชูสถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุหรือผู้ที่เข้าสู่วัยชรา แต่ในปัจจุบันเพียงแค่ว่าถึงคำว่า “ชรา” คนส่วนใหญ่ก็อาจจะรู้สึกหดหู่ หรือรู้สึกกลัว เพราะภาพของคนชราในการรับรู้ของคนทั่วไปมักเป็นภาพแห่งการเสื่อมถอยทางร่างกาย ความเจ็บป่วย อ่อนแอซึ่งเป็นภาพลักษณะที่ไม่น่ามอง อีกทั้งวัยชรายังเป็นวัยแห่งการสูญเสียหน้าที่การงาน บทบาทหน้าที่ทางสังคม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และวนกลับไปสู่วัยที่เป็นภาระพึ่งพิง (Independent) ของครอบครัวและสังคมอีกครั้งหนึ่ง

“คนชรา” “คนแก่” “ผู้สูงอายุ” หรือ “ผู้เฒ่า” ต่างก็เป็นคำเรียกผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเช่นกัน คำเรียกเหล่านี้เป็นเสมือนคำเรียกเชิงจัดประเภทที่มีการสร้างความหมายให้แก่คุณค่าของคนชราในเชิงลบแฝงอยู่ ซึ่งอาจส่งผลให้คนชรากลายเป็นปัญหาทางสังคมอย่างหนึ่ง เพราะการจัดประเภทดังกล่าวมาจากวิธีการคิดแบบคู่ตรงข้าม (Binary Oppositions) ที่นำ “ความชรา” ไปเปรียบเทียบกับ “ความหนุ่มสาว” จึงทำให้ความชรามีความหมายในเชิงลบและตกอยู่ในฐานะความเป็นชายขอบของ “ความเป็นหนุ่มสาว” ซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของภาคเศรษฐกิจและสังคมนั่นเอง

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้คำว่า “ชรา” มีความหมายในเชิงลบ และ “คนชรา” มิได้มีสถานภาพบทบาทสูงส่งและได้รับการยอมรับอย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา ก็คือปรากฏการณ์ของกระบวนการความทันสมัย (Modernization) ที่เกิดขึ้นในสังคม ได้ส่งผลให้คนชราสูญเสียสถานภาพและบทบาทลงไป เนื่องจากคนชราถูกนิยามว่าเป็นผู้ที่พึ่งพิงผู้อื่น ความรู้ (Knowledge) ของคนชราที่สั่งสมมาแต่อดีตไม่สอดคล้องต่อความรู้ในโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน เด็กรุ่นใหม่และคนหนุ่มสาวจึงมองข้ามและหันไปเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในขณะที่คนชราไม่อยากจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวใน

สิ่งที่ตนไม่เข้าใจ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย อันเป็นที่มาแห่งความแปลกแยกในการดำรงอยู่ในสังคมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ความรู้ (Knowledge) คือ อำนาจในการกำหนดบทบาทของตนและผู้อื่นในสังคม โดยผู้ที่มีความรู้ถือเป็นผู้มีอำนาจ ในขณะที่ผู้ที่ไม่มีความรู้หรือมีความรู้ไม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมก็จะถูกลดทอนอำนาจหรือกลายเป็นคนชายขอบในสังคมนั้นๆ ได้

นอกจากปัจจัยเรื่องวัยที่ถูกให้คุณค่าไปในเชิงลบ และการมีความรู้ที่ไม่สอดคล้องกับความรู้ในสังคมสมัยใหม่ อันทำให้เกิดความแปลกแยกและคนชราต้องกลายเป็นคนด้อยโอกาสในสังคมแล้วนั้น หากเราพิจารณาเรื่องคนชราจากมิติเรื่องเพศสภาพ จะเห็นได้ว่า คนชราเพศหญิงมักจะมีบทบาทและการยอมรับทางสังคมน้อยกว่าคนชราเพศชาย

ความคิดดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาจากอคติเรื่องเพศและการยึดถือแนวคิดเรื่อง "ชายเป็นใหญ่" ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน วิธีคิดเหล่านี้ได้กลายเป็นข้อจำกัดโอกาสทางสังคมหลายๆ ด้านของเพศหญิง เช่น โอกาสทางการศึกษา โอกาสในการเลือกประกอบอาชีพที่ไม่เท่าเทียมกับชาย เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่กดทับให้คนชรา เพศหญิง ตกอยู่ในสภาพด้อย ไม่มีอำนาจในการต่อรองเรื่องใดๆ ยิ่งขึ้นไปอีก

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า คนชรา โดยเฉพาะเพศหญิง มีความเป็นชายขอบทับซ้อนกันอยู่หลายระนาบ ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาตามเกณฑ์เรื่องวัย (Generation) การด้อยโอกาสกับการยอมรับทางสังคมในเรื่องความรู้ (Margin of Knowledge) และเพศสภาพ (Gender) ด้วยเงื่อนไขหลายประการตามเกณฑ์เหล่านี้ อาจทำให้หญิงชราถูกคนในสังคมเหยียดความเป็นอื่น (Otherness) ให้อย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

ถึงแม้ว่าหญิงชราจะเป็นบุคคลใกล้ชิดตัวที่เรารู้จักหรือสามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในสังคมหากแต่ก็มีอยู่บ่อยครั้งที่เรารับรู้ภาพและเข้าใจความหมายของหญิงชราผ่านทางสื่อมวลชน ดังนั้นในการศึกษาและทำความเข้าใจในประเด็นดังกล่าว เราจึงมีอาจจะเลยที่จะศึกษาภาพตัวแทน (Representation) ของหญิงชราผ่านสื่อได้ ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยเชื่อว่า สื่อมีบทบาทในการสร้างและขยายประสบการณ์ในการรับรู้เรื่องราว ความเป็นไปต่างๆ ทั้งในสังคมที่เราอาศัยอยู่และสังคมอื่นๆ ให้แก่คนในสังคม "โดยส่วนใหญ่แล้ว สัดส่วนของความรู้ความคิดที่รับมาจากผู้อื่นนั้น จะมากกว่าความรู้จากประสบการณ์โดยตรง โดยเฉพาะในสังคมข่าวสารยุคปัจจุบัน สื่อมวลชนจะเป็น "ผู้อื่น" ที่นำความรู้ความคิดมาให้แก่คนในสังคม (Mass-mediated experience) มากกว่าที่บุคคลนั้นได้มีประสบการณ์ตรง (Direct Experience) อย่างมากมาย" (กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น. 51-52)

นอกจากสื่อจะเข้ามามีบทบาทในการสร้างและขยายประสบการณ์ให้แก่มนุษย์ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือสื่อยังมีอำนาจในการสร้างความหมาย (Construction of Meaning) ต่อการรับรู้เรื่องราวเหล่านั้นให้แก่คนในสังคมด้วย กล่าวคือ ในทัศนะของนักคิดแห่งสำนักปรากฏการณ์นิยมที่มีแนวคิดพื้นฐานเรื่อง “การสร้างความเป็นจริงทางสังคม” (Social Construction of Reality) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2538 อ้างถึงใน สุภา จิตติวิสุรัตน์, 2545, น. 3) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างสังคมขึ้นแล้วกำหนดความหมายของสิ่งต่างๆ ในสังคมนั้นตามที่ตนเห็นสมควร เนื่องมาจากความเป็นจริงมีอยู่มากมายในสังคม โดยที่มนุษย์ไม่สามารถสัมผัสหรือรับรู้ความเป็นจริงที่มีอยู่ทั้งหมดด้วยประสบการณ์ตรง ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องสร้าง “โลกแห่งความหมาย” (World of Meaning) หรือโลกเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic World) ขึ้นมาเพื่ออธิบายหรือให้ความหมายแก่ “ความเป็นจริง” นั้นๆ โดยมีตัวกลาง อันได้แก่ สถาบันต่างๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว ศาสนา สื่อมวลชน ฯลฯ ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงและโลกแห่งความหมายนั่นเอง

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าคนเรานั้นไม่สามารถรับรู้โลกของความจริงได้ด้วยตนเองเสมอไป ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการรับรู้ผ่านตัวกลางอื่นๆ ในสังคม โดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่ที่มีตัวกลางที่สำคัญคือ สื่อมวลชน ทำหน้าที่ฉายภาพเหตุการณ์สถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องที่อยู่ห่างไกล เช่น เรื่องต่างประเทศ เรื่องของชนกลุ่มอื่นๆ ที่เราไม่มีโอกาสสัมผัสโดยตรง (กาญจนา แก้วเทพ, 2534 อ้างถึงใน เบญจวรรณ อุทัยฉาย, 2543, น. 1)

สื่อมวลชนที่ทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ในการเชื่อมโยงระหว่างโลกแห่งความจริง (World of Reality) และโลกแห่งความหมาย (World of Meaning) ได้อย่างดีเยี่ยมและเป็นที่ยอมรับแพร่หลายสื่อหนึ่ง ก็คือ สื่อโทรทัศน์ สาเหตุที่ได้รับความนิยมก็เนื่องมาจากคุณสมบัติเฉพาะตัวของโทรทัศน์มีความได้เปรียบในการเข้าถึงประชาชนได้มากกว่าสื่อประเภทอื่นๆ เพราะผู้ที่รับชมรายการโทรทัศน์ไม่จำเป็นต้องรู้หนังสือ สื่อโทรทัศน์มีรายการให้รับชมตลอดทั้งวัน รับรู้ได้ทั้งทางภาพและเสียง เป็นสื่อที่น่าเสนอข้อมูลข่าวสารถึงที่พักอาศัย และที่สำคัญสามารถส่งสารไปยังผู้รับชมได้เป็นจำนวนมากในคราวเดียวกัน

จากคุณสมบัติเฉพาะตัวของสื่อโทรทัศน์ในการเข้าถึงประชาชนได้คราวละจำนวนมาก และการทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ในการเชื่อมโยงโลกแห่งความเป็นจริงกับโลกแห่งความหมายให้แก่คนในสังคม สื่อโทรทัศน์ยังได้รับการคาดหวังให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการเป็นกระบอกเสียงของคนทุกระดับชั้นในสังคมด้วย

ท่ามกลางการนำเสนอข่าวสารหรือเรื่องราวต่างๆ เพื่อสนองตอบนายทุนหรือชนชั้นผู้มั่งคั่ง และการผลิตเฉพาะรายการบันเทิงจำนวนมากเพื่อหวังผลกำไรเป็นหลัก บริษัท ทีวีบูรพา จำกัด ได้สว่นกระแสดังกล่าว ผลิตรายการ “คนค้นคน” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์โมเดิร์นไนน์ทีวี ทุกวันอังคาร เวลา 22.00-23.00 น. โดยนำเสนอในรูปแบบสารคดีชีวิตหรือ Dramatic Documentary ภายใต้นิยามที่ว่า “สารคดี ชีวิตดั่งละคร ของคนทุกชนชั้น” ซึ่งถือได้ว่าเป็นสารคดีรูปแบบใหม่ที่มีวิธีการนำเสนอแตกต่างไปจากรายการสารคดีที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ด้วยรูปแบบการนำเสนอดังกล่าวakorกับเนื้อหาที่เจาะลึก ขวนค้นหาความหมาย และทำความเข้าใจในชีวิตของคนอื่นที่เราอาจจะไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่าในอีกมุมหนึ่งของสังคมยังมีความบางคนหรือบางกลุ่มที่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลายกันไปจากรูปแบบที่เราสัมผัสอยู่ รายการ “คนค้นคน” จึงมุ่งที่จะนำเสนอเรื่องราวดังกล่าวเพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ในมุมที่แตกต่างให้แก่ผู้ชมรายการ โดยมุ่งหวังสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตที่แตกต่างแก่คนในสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขต่อไป ดังที่คุณสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ กรรมการผู้จัดการบริษัท ทีวีบูรพา จำกัด โปรดิวเซอร์ และคนเดินเรื่องรายการ “คนค้นคน” ได้ให้สัมภาษณ์ในหนังสือเอส แมกกาซีน ไว้ว่า

เราต้องการชวนคนทะเลาะแต่เป็นการทะเลาะเชิงความคิด ทศนคติ ถกเถียงเชิงปัญญา ไม่ใช่อารมณ์ดำทอ ปลายทางของคนค้นคนคือเรื่องของความเข้าใจ คือความมุ่งหวังของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ผมไม่เชื่อว่าสันติสุขและความเข้าใจจะออกมาจากความโกรธแค้นและเกลียดชัง คุณไม่สามารถตอกเสาเข็มความเข้าใจที่ลึกซึ้งที่ยั่งยืนลงบนความฉาบฉวยของทัศนคติเพื่อนอารมณ์ (พิสิษฐ์ แซ่แป้, ออนไลน์, 2546)

เพียงระยะเวลา 1 ปีเศษ จากเทปแรกที่ออกอากาศเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2546 ในตอนที่ชื่อว่า “เถร คนดีที่ทำพระจันทร์” รายการ “คนค้นคน” ได้กลายเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้รับชมรายการอย่างรวดเร็ว เทปที่ออกอากาศไปมีอยู่หลายตอนเช่นกันที่กลายเป็นหัวข้อการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกในวงกว้าง เช่น เนื้อหาที่เกี่ยวกับความกตัญญู ในตอน Mom don't cry หรือ แม่ไม่ต้องร้องไห้ เป็นต้น ปรัชญาการณดังกล่าวก็อยู่ในความสนใจของสื่อมวลชนหลายแขนงเช่นกัน

รายการ “คนค้นคน” ซึ่งถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติวงการรายการโทรทัศน์ไทย จากเดิมที่หลายฝ่ายต่างมีความเชื่อกันว่าเนื้อหารายการที่หนักจะไม่มีคนดู ยิ่งช่วงเวลาไพรม์ไทม์ด้วยแล้วจะไปแข่งกับรายการเกมโชว์ ละครได้อย่างไร โฆษณาที่ไหนจะมาซื้อเวลา ประกอบกับความเชื่อเก่าๆ ที่ว่าเมื่อคนเลิกจากการทำงานใน

แต่ละวันต้องการที่จะพักผ่อนไม่ต้องการดูรายการที่มีเนื้อหาสาระหนัก แต่ "คนค้นคน" ได้พิสูจน์และลบล้างความเชื่อทั้งหมดที่เคยมีมา เพียงไม่กี่ตอนก็ถูกจับตาจากสื่อมวลชนทุกกระแส (พิสิษฐ์ แซ่แป้, ออนไลน์, 2546)

คอลัมน์วิจารณ์ "วัฒนธรรมการเลียนแบบ" จากหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ฉบับวันที่ 3 ตุลาคม 2547 ได้แสดงความเห็นไว้ว่า

แรกเริ่มเดิมทีที่ "คนค้นคน" ออกอากาศใหม่ๆ หลายคนพากันปรามาสว่ารายการนี้จะอยู่ได้สักกี่น้ำ รายการนี้จะมีคนดูสักกี่คน และอีกสัปดาห์...แต่ถึงวันนี้ไม่เพียงแต่จะลบคำสบประมาทดังกล่าว แต่ "คนค้นคน" ยังสามารถที่จะยืนหยัดอยู่หน้าจอทีวีได้อย่างสง่าผ่าเผย ...กว่าหนึ่งปีกับอีก 5 เดือน "คนค้นคน" ไม่ได้เป็นเพียง "ประตู" ที่เปิดให้สังคมได้รู้จักความหลากหลายของ (ชีวิต) "คน" (อย่างที่เราอาจจะไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่ามีเรื่องเหล่านี้อยู่จริง) เท่านั้น หากแต่รายการนี้ยังได้สอนให้ใครหลายๆ คนที่มักจะตัดสินคนจากภาพที่เห็น จากความคิดของตัวเองว่ามันควรจะเป็นอย่างนั้นและมันอย่างนี้เสียใหม่เป็นการมองอย่างเข้าใจและยอมรับมากยิ่งขึ้น (ภัทรพรรณ ชุนทอง, ออนไลน์, 2547)

นอกจากจะได้รับการตอบรับที่ดีจากกลุ่มผู้ชมรายการและการจับตามองจากสื่อมวลชนด้วยกันแล้ว สิ่งหนึ่งที่สามารถยืนยันได้ถึงความสำเร็จและคุณภาพของรายการได้เป็นอย่างดีก็คือรางวัลจากสถาบันหรือสมาคมต่างๆ ดังนี้

1. รางวัลสื่อมวลชนและกิจกรรมดีเด่นเพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว ประจำปี 2547 ประเภทรายการโทรทัศน์ รางวัลที่ 2 จากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
2. รางวัลผลงานดีเด่นประจำปี 2546 หรือ "สตาร์ เอนเตอร์เทนเมนต์ อวอร์ด 2003" ครั้งที่ 2 ประเภทรายการสร้างสรรค์สังคมยอดเยี่ยม จากสมาคมนักข่าวบันเทิง
3. รางวัลโทรทัศน์ทองคำ ครั้งที่ 18 ประจำปี 2546 ประเภทรายการส่งเสริมความรู้หรือศิลปวัฒนธรรม และผู้ดำเนินรายการดีเด่น จากชมรมส่งเสริมโทรทัศน์ร่วมกับมูลนิธิ อ.จางรังสิกุล
4. รางวัลสื่อมวลชนดีเด่น ประจำปี 2546 ประเภทรายการโทรทัศน์ จากสื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย

จากจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการสร้างความเข้าใจและค้นหาความหมายในความแตกต่างของชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เนื้อหาที่เข้มข้นในการนำเสนอเรื่องราวชีวิตอันหลากหลายของผู้คนที่อยู่ในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ หรือกระทั่งวิถีของ "กลุ่มคนที่อยู่ในสังคมปกติ

แต่ถูก**เสกสรรปั้นแต่ง (constructed)** ให้กลายเป็นคนชายขอบ เช่น คนสูงอายุ เด็ก คนพิการ ผู้ป่วยเอดส์ ฯลฯ” (สุริชัย หวันแก้ว, 2546, น. 6) ตลอดจนการประสบความสำเร็จของรายการ “คนค้นคน” ในระยะเวลาอันรวดเร็ว ผู้วิจัยจึงเห็นว่า รายการดังกล่าวมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์ทั้งในแง่ของเนื้อหา (Message) และผู้รับสาร (Audience) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาในตอนที่มีหญิงชราเป็น “คนค้นเรื่อง” เนื่องจากหญิงชราเป็นกลุ่มคนที่มีความเป็นชายขอบทับซ้อนกันอยู่หลายระนาบตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และในปัจจุบันมีรายการโทรทัศน์มีเพียงไม่กี่รายการที่เปิดโอกาสให้คนชายขอบมีพื้นที่แสดงวิถีชีวิต แนวคิดต่างๆ ในการดำเนินชีวิตของตนผ่านสื่อซึ่งถือเป็นพื้นที่สาธารณะไปยังผู้รับชมกลุ่มต่างๆ ได้อย่างทั่วถึงในคราวเดียวกัน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า รายการดังกล่าวเป็นรายการที่ได้รับความนิยม มีผู้รับชมอยู่เป็นจำนวนมาก ภาพที่ถูกถ่ายทอดในรายการย่อมมีอิทธิพลต่อการจดจำรับรู้ของผู้รับสาร (Audience) เป็นวงกว้าง หากผู้รับสารรับรู้ความเป็นจริงผ่านสื่อมวลชน (Mass-Mediated Experience) โดยไม่มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ โดยตรง (Direct Experience) ย่อมเป็นการง่ายที่ผู้รับสาร (Audience) จะจดจำและเข้าใจว่าภาพที่สื่อมวลชนนำเสนอเป็นภาพความจริง (Reality) ที่เกิดขึ้นในสังคม ถึงแม้ว่าภาพนั้นอาจเป็นเพียงภาพตัวแทน (Representation) ด้านใดด้านหนึ่งของชีวิตหรือเป็นเพียงเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่สื่อมวลชนนำมาประกอบสร้าง (Construction) แล้วเผยแพร่ เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจหรือเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของรายการก็เป็นได้ นอกจากนี้ สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่อาจมีผลโน้มนำการรับรู้ “ภาพตัวแทน” และการเชื่อมโยงมาสู่ภาพความจริงในสังคมของผู้รับสารได้ไม่ยากนักก็คือ รูปแบบของรายการที่เป็นรายการสารคดี (Non-Fiction) ที่ต้องนำเสนอเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเสมอ

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อที่เกี่ยวกับการสร้างภาพตัวแทน (Representation) ในสื่อแขนงต่างๆ ข้อสังเกตหนึ่งที่ผู้วิจัยค้นพบคือ งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักใช้แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (Representation) ในการศึกษาวิเคราะห์สื่อประเภทบันเทิงคดี (Fiction) ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกิดจากการปรุงแต่งหรือใช้จินตนาการเพื่อสร้างความบันเทิง เช่น ละครโทรทัศน์ เป็นต้น ดังนั้น การวิเคราะห์ภาพตัวแทน (Representation) จากสื่อประเภทนี้ ผู้รับสาร (Audience) จึงสามารถแยกแยะความจริงในชีวิตประจำวันกับความเป็นจริงที่ประกอบสร้างขึ้นในเนื้อหาได้โดยไม่ยาก

ส่วนการศึกษาเรื่องภาพตัวแทน (Representation) ในสื่อประเภทสารคดี (Non-Fiction) นั้น ยังมีปรากฏอยู่ไม่มากนัก ทั้งที่เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาไม่น้อยไปกว่าสื่อบันเทิงคดี เพราะรูปแบบสำคัญของสารคดี (Non-Fiction) คือ การเสนอเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ดังนั้น ภาพแฉมูมโตแฉมูมหนึ่งทีปรากฏหรือประกอบสร้างในรายการสารคดีย่อมมีผลต่อการจดจำ และทำให้เชื่อว่าเป็น “เรื่องจริง” มากกว่ารายการประเภทบันเทิงคดี (Non-Fiction) ซึ่งในกรณีนี้ ผู้รับสารอาจจะไม่สามารถแยกแยะภาพความจริงที่เกิดขึ้นกับภาพความจริงที่ถูกประกอบสร้างใน รายการประเภทสารคดีออกจากกันได้อย่างชัดเจน จึงอาจมีผลให้การรับรู้ “ภาพตัวแทน” ใน สยดาผู้รับสารคลาดเคลื่อนไปจากความจริงได้

ด้วยเหตุผลทั้งหมดดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจ ศึกษาวิเคราะห์รายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” ว่ามีการประกอบสร้างภาพตัวแทนของหญิง ชราในลักษณะอย่างไร ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น และศึกษาการรับรู้ความหมายของผู้รับสารกลุ่มหญิง ชราที่มีโลกแห่งประสบการณ์จริง (World of Reality) ซึ่งมีความแตกต่างกันตามเกณฑ์เรื่อง ภูมิฐานะ การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และรูปแบบการใช้ชีวิต ว่า จะรับรู้ภาพตัวแทนของหญิง ชราในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร โดยได้อาศัยแนวคิดเรื่อง หญิงชรา (Elderly Women) แนวคิดเรื่องคนชายขอบ (Marginal People) แนวคิดเรื่องภาพ ตัวแทน (Representation) การประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) แนวคิดเรื่องสารคดี (Documentary) แนวคิดองค์ประกอบการเล่าเรื่อง (Narration) และ แนวคิดเกี่ยวกับผู้รับสาร (Encoding & Decoding) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

ปัญหาคำถามวิจัย

1. การประกอบสร้างภาพตัวแทนของหญิงชราในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” มีลักษณะอย่างไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
2. ผู้รับสารกลุ่มหญิงชราที่มีภูมิฐานะ ฐานะทางเศรษฐกิจ และบทบาททางสังคม ต่างกันจะรับรู้ “ภาพตัวแทนของหญิงชรา” ที่ประกอบสร้างในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” เหมือนหรือแตกต่างกัน อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างภาพตัวแทนของหญิงชราที่ปรากฏในรายการ สารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน”
2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการรับรู้ความหมาย “ภาพตัวแทนหญิงชรา” ที่ปรากฏ ในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” ของผู้รับสารกลุ่มหญิงชราที่มีโลกประสบการณ์จริง (World

of Reality) ตามเกณฑ์เรื่องภูมิลำเนา การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และรูปแบบการใช้ชีวิต แตกต่างกัน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์ภาพตัวแทนของหญิงชราในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” โดยมีขอบเขตในการศึกษาดังนี้

1. ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์เนื้อหาที่น่าสนใจในรายการ “คนค้นคน” ซึ่งออกอากาศทางสถานีโมเดิร์นไนน์ ทีวี ทุกวันอังคาร เวลา 22.00-23.00 น.

2. การวิเคราะห์เนื้อหาจะวิเคราะห์ผ่านเทปวิดีโอที่ออกอากาศในระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2546 ถึง 31 ธันวาคม 2547 โดยจะศึกษาเฉพาะเทปที่น่าสนใจเรื่องราวของหญิงชราเท่านั้น เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่มีความเป็นชายขอบทับซ้อนกันอยู่หลายระนาบด้วยกัน ดังคำอธิบายต่อไปนี้

เมื่อพิจารณาความเป็นชายขอบจากเรื่องเพศสภาพ (Gender) ทฤษฎีวิวัฒนาการ และทฤษฎีโครงสร้างนิยมได้จำแนกสถานภาพทางเพศของมนุษย์ว่ามีโครงสร้างทางเพศ 2 เพศ โดยดูจากลักษณะทางกายวิภาคคือ เพศชาย และ เพศหญิง (พิเชฐ สายพันธ์, ใน ปรีติตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, รวบรวม, 2547, น. 43) ในสังคมที่มีค่านิยมชายเป็นใหญ่ เพศหญิงจะถูกกดทับมิให้มีบทบาททางสังคมมากนัก และมักไม่ค่อยมีอำนาจการต่อรองในเรื่องใดๆ ฐานะบทบาทของหญิงที่ต่ำต้อยกว่าชายมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการเรียกร่องสิทธิสตรี และเพศหญิงต้องทำงานนอกบ้านมากขึ้นจึงทำให้เห็นภาวการณ์เปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมระหว่างเพศมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เพศหญิงต้องตกอยู่ในสภาพคนชายขอบ

เมื่อพิจารณาความเป็นชายขอบจากช่วงอายุ หรือ วัย (Aging) วัยชรา ตามนิยามขององค์การสหประชาชาติ ปี พ.ศ. 2525 คือบุคคลเพศชาย หญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งอาจจัดอยู่ในวัยพึ่งพิงและต้องการความช่วยเหลือจากลูกหลานหรือคนรอบข้าง และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับความหนุ่มสาวก็ทำให้คนชราถูกลดทอนอำนาจบทบาทลงไปอีก ในบางครั้งคนชราก็ถูกลูกหลานกันให้ออกจากสังคมปกติหรือสมัครใจออกมาเพื่อใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนวัยเดียวกันที่สถานสงเคราะห์คนชรา การถูกกันออกจากสังคมหรือออกจากสังคมด้วยความยินดียึดได้ทำให้คนชราถูกมองเป็นคนชายขอบกลุ่มหนึ่งในสังคม

เมื่อพิจารณาความเป็นชายขอบจากการด้อยโอกาสและการยอมรับทางสังคม (Marginality) หญิงชราต้องตกเป็นคนชายขอบตามการพิจารณาในแง่ของเพศสภาพและช่วงอายุ

แล้วนั้น หญิงชราอาจกลายเป็นคนชายขอบในแง่ของการด้อยโอกาสและการขาดการยอมรับทางสังคมด้วย เนื่องมาจากการขาดศรัทธาและไม่เห็นคุณค่าวิชาความรู้ที่หญิงชรามี เพราะเห็นว่าความรู้ดังกล่าวไม่มีประโยชน์และไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หญิงชราไม่ได้รับการยอมรับและด้อยโอกาสในการเข้าร่วมมีบทบาททางสังคม

3. กลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาผู้รับสาร คือ กลุ่มหญิงชราที่มีภูมิปัญญา ฐานะทางเศรษฐกิจ และบทบาททางสังคมแตกต่างกัน ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ตรง (Direct Experience) เกี่ยวกับความชรา เพราะอยู่ในช่วงอายุเดียวกันกับหญิงชราที่เป็น “คนต้นเรื่อง” ในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” โดยผู้วิจัยจะคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากตัวแปรดังที่ได้กล่าวมาแล้วคือภูมิปัญญา การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และรูปแบบการใช้ชีวิต ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวจะมาจากการวิเคราะห์ความหมายภาพตัวแทนหญิงชราที่ปรากฏในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” ทั้ง 5 ตอน

นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นชายขอบ หมายถึง ภาวะที่คนปกติในสังคม ถูกมองข้าม ถูกสถาบันหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าเสกสรรปั้นแต่งให้กลายเป็นคนอื่น ถูกกีดกันและดึงเข้าร่วมในสังคมหรือสถานการณ์ต่างๆ จนเกิดความแปลกแยกและตกเป็นเบี้ยล่างของคนส่วนใหญ่ในสังคม มีความด้อยทางเพศสภาพ วัย ด้อยโอกาส ด้อยอำนาจ และไร้ศักดิ์ศรี

คนชายขอบ หมายถึง หญิงชราที่ใช้ชีวิตอย่างปกติในสังคม แต่ถูกมองข้าม ถูกสถาบันหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าเสกสรรปั้นแต่งให้กลายเป็นคนอื่น ถูกกีดกันและดึงเข้าร่วมในสังคมหรือสถานการณ์ต่างๆ จนเกิดความแปลกแยกและตกเป็นเบี้ยล่างของคนส่วนใหญ่ในสังคม มีความด้อยทางเพศสภาพ วัย ด้อยโอกาส ด้อยอำนาจ และไร้ศักดิ์ศรี

หญิงชรา หมายถึง ผู้สูงอายุ เพศหญิง ที่เป็น “คนต้นเรื่อง” (ตัวละครหลัก) ในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” ระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2546 ถึง 31 ธันวาคม 2547 โดยจะพิจารณาตามเกณฑ์ผู้สูงอายุที่ปรากฏในงานวิจัยเรื่องภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์ (สุรกุล เจนอบรม, 2534, น.4-5 อ้างถึงใน ปานจักษ์ ทองปาน, 2540, น.38) ดังต่อไปนี้

1. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological Aging) คือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

2. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงร่างกาย (Biological Aging) เช่น ผมเริ่มขาว ผิวหน้าเหี่ยวย่น ตกกระ ส่ายตาวาว ศีรษะล้าน ฯลฯ

3. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและสติปัญญา (Psychological Aging) เช่น ระบบความทรงจำเปลี่ยนไป การเรียนรู้เริ่มลดน้อยถอยลง

4. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะบทบาททางสังคม (Social Aging) เช่น บทบาทความเป็นแม่ หรือบทบาทความเป็นยาย เป็นต้น

ผู้วิจัยจะถือว่าหากหญิงชราที่เป็น “คนค้นเรื่อง” ในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” มีลักษณะผู้สูงอายุปรากฏในการเล่าเรื่องของสารคดีตรงตามหลักเกณฑ์ใดหลักเกณฑ์หนึ่งนั้น ให้ถือเป็นหญิงชราในงานวิจัยครั้งนี้

หญิงชรากระแสหลัก หมายถึง หญิงชราที่มีวิถีชีวิตตามครรลองปฏิบัติทั่วไปตามการรับรู้ของคนในสังคม เช่น การใช้ชีวิตแบบห้อมล้อมไปด้วยลูกหลาน ควรได้รับการพักผ่อนจากการทำงานที่เหน็ดเหนื่อย เข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมเพื่อความสงบสุขในบ้านปลายชีวิต เป็นต้น

ภาพตัวแทน (Representation) หมายถึง ภาพที่เป็นความหมายในกระบวนการคิดความรู้สึก ความเชื่อ อุดมการณ์ผ่านกระบวนการสื่อสารและเชื่อมโยงความคิดนั้นให้เข้ากับโลกแห่งความเป็นจริง หรือจินตนาการ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ภาพตัวแทน (Representation) หมายถึง ภาพของหญิงชราที่ถูกประกอบสร้างในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” ระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2546 ถึง 31 ธันวาคม 2547 โดยจะพิจารณาจากหลักเกณฑ์ “การเล่าเรื่อง” ดังต่อไปนี้

1. โครงเรื่อง (Plot)
2. แก่นความคิด (Theme)
3. ความขัดแย้ง (Conflict)
4. ตัวละคร (Character)
5. ฉาก (Setting)
6. จุดยืนในการเล่าเรื่อง (Point of View)
7. การสื่อสารผ่านภาพและเสียง (The Visual and Sound Images)

การรับรู้ภาพตัวแทน หมายถึง การทำความเข้าใจเนื้อหา ดีความหมาย จดจำ ภาพของคนชายขอบที่ประกอบสร้างในรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” และเชื่อมโยงภาพนั้น เข้าสู่โลกแห่งความเป็นจริงของกลุ่มผู้รับสาร ซึ่งหลักเกณฑ์การรับรู้และตีความหมายของผู้รับสาร มี 3 รูปแบบได้แก่

1. การถอดรหัสด้วยจุดยืนแบบที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสมา (Preferred Code)
2. การถอดรหัสด้วยจุดยืนที่มีการต่อรองความหมายใหม่ที่แตกต่างกันไปจากความตั้งใจของผู้ส่งสาร อาจใช้วิธีการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาต่อรอง (Negotiated Code)
3. การถอดรหัสด้วยจุดยืนที่ต่อต้านหรือขัดแย้งกับความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสมา (Oppositional Code)

กลุ่มผู้รับสาร ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง หญิงชราที่มีโลกแห่งประสบการณ์จริง (World of Reality) หรือมีประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน ตามเกณฑ์เรื่องภูมิลำเนา การศึกษารูานะทางเศรษฐกิจ และรูปแบบการใช้ชีวิต โดยหญิงชราที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะต้องมีลักษณะตาม เกณฑ์การพิจารณาผู้สูงอายุเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่ง ตามที่ระบุไว้ในนิยามศัพท์คำว่า “หญิงชรา” ข้างต้น

รายการสารคดีเชิงละคร (Dramatized Documentary) หมายถึง รายการที่สร้างมาจากเรื่องจริงหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง แต่มีกลวิธีการนำเสนอหรือการเล่าเรื่องแบบบันเทิงคดี (Fiction) เพื่อสร้างความน่าสนใจในเนื้อหาและสร้างอารมณ์ในการรับชมรายการแก่ผู้ชมรายการ

คนต้นเรื่อง หมายถึง ตัวละครหลักหรือบุคคลที่เป็นเจ้าของเรื่องราวที่นำเสนอใน รายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน”

คนนำเรื่อง หมายถึง ผู้ดำเนินรายการในห้องอัดรายการของรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน”

คนเดินเรื่อง หมายถึง ผู้ดำเนินรายการภาคสนามของรายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน”

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบลักษณะภาพตัวแทนของหญิงชราในรายการสารคดีโทรทัศน์ "คนค้นคน" ซึ่งภาพตัวแทนที่ได้จากการศึกษาอาจเป็นผลสะท้อนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในฐานะผู้ส่งสารตระหนักในการนำเสนอภาพบนพื้นฐานความถูกต้องเหมาะสมและเป็นจริงอันจะนำมาซึ่งการจดจำรับรู้ของผู้รับสารต่อไป
2. ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและมุมมองที่มีต่อเรื่อง "ความชรา" หรือ "หญิงชรา" ในสังคมไทย ให้อยู่บนพื้นฐานแห่งความเข้าใจและยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน อันจะนำมาซึ่งความสุขในการอยู่ร่วมกันของคนหลายกลุ่ม หลายวัยในสังคม
3. ก่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจในกระบวนการประกอบสร้างภาพตัวแทนและการสร้างความหมายของสื่อโทรทัศน์ อันจะนำไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์ในลักษณะเดียวกันของสื่อมวลชนแขนงอื่นต่อไป
4. ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นแนวทางในการขยายองค์ความรู้ด้านสื่อสารมวลชนและสังคมวิทยาสำหรับผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องการสื่อสารภาพตัวแทนของหญิงชรา หรือคนชายขอบกลุ่มอื่นๆ ต่อไปในอนาคต